

Lucrări „Șantier”

„ÎNTÂLNIREA” CU CARTEA LUI I. UNGUREANU. PARADIGME ALE CUNOAȘTERII SOCIETĂȚII (1990)

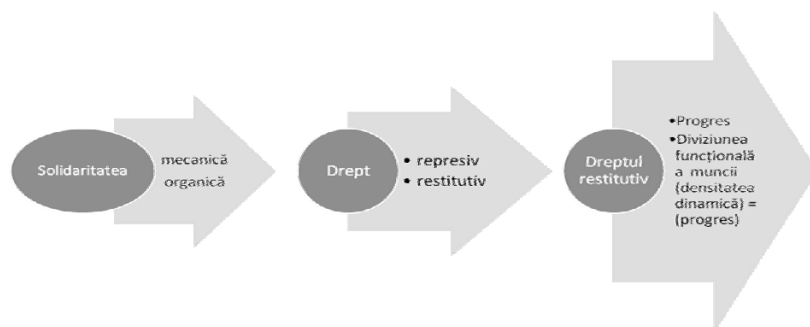
Marius Florin Mușat, Narcis-Claudiu Rupe, Oana Samira Cîrlig

Legea diviziunii sociale a muncii – Emile Durkheim

În cadrul seriei de întâlniri pe marginea cărții lui Ion Ungureanu, *Paradigme ale cunoașterii societății*, cea de-a șasea discuție a pus în discuție legea diviziunii sociale a muncii (Émile Durkheim). Enunțul paradigmei este următorul:

„există o lege generală care arată că agregatele parțiale care fac parte dintr-unul mai vast pot să-ți distingă din ce în ce mai slab propria lor individualitate. Cu cât este mai extinsă diviziunea muncii, cu atât părțile societății sunt mai distincte. Diviziunea muncii este, deci, cu atât mai mare cu cât este mai mare numărul indivizilor care se află în contact suficient de puternic încât să reacționeze unii față de ceilalți. Dacă vom numi densitatea dinamică sau morală apropierea sau contactul activ ai indivizilor, putem spune că diviziunea muncii se extinde direct proporțional cu densitatea morală sau dinamică a societății.”¹

Potrivit *schemei* de mai jos, solidaritatea se împarte în solidaritatea mecanică și solidaritate organică care conduc către drept ce, la rândul său, este represiv și restitativ. Dreptul restitativ conduce către progres și apoi către diviziunea funcțională a muncii, care este egală cu profesia.

Conform perspectivei lui Durkheim, *schimbul social*:

„se poate realiza numai în societățile în care există o diviziune minimală a muncii între membri”².

¹ Ion Ungureanu, *Paradigme ale cunoașterii societății*, Iași, Editura Junimea, 2002, p. 40, apud J.H. Steward, 1976, pp. 18-19.

² *Ibidem*, p. 41.

De aici rezultă faptul că:

„socialitatea este coemergentă diviziunii muncii, adică putem explica, la un moment dat, calitatea omului de a fi ființă socială prin diviziunea sarcinilor prin care omul își procură mijloacele de existență”³.

Pentru a înțelege această paradigmă, este necesar să cunoaștem și paradigma schimbului social (Peter Blau).

„Principiile schimbului social pot fi rezumate astfel: astfel un individ oferă altui individ servicii ca recompensă pentru activitatea acestuia; în acest fel, al doilea individ se simte obligat față de primul pentru a se achita de această obligație, el trebuie să-i facă, la rândul său, primului individ anumite servicii care pot avea valoare de recompensă dacă serviciile pe care și le fac reciproc cei doi indivizi au o anumită valoare pentru fiecare dintre ei, fiecare va încerca să îi facă celuilalt cât mai multe servicii pentru a-l obliga să-și mărească oferta de răspuns cu scopul de a se achita de obligații; pe măsură ce se primesc cât mai multe bunuri în cadrul acestui schimb, nevoia celor doi indivizi de a schimba servicii începe să scadă.”⁴

Paradigma diviziunii sociale a muncii mai are o componentă foarte importantă, numită „densitate dinamică”. Este cea de-a doua componentă a „numărului social”, care se exprimă prin „volum” și „densitate dinamică”. Volumul se referă strict la cantitate, la numărul inșilor la un moment dat. Densitatea dinamică se referă la calitatea relației sociale care face posibilă interacțiunea, la componenta morală a numărului. Paradoxul societății moderne este că, în condițiile în care solidaritatea se întemeiază pe diferențele dintre oameni și nu pe asemănarea lor, condiția intensificării relațiilor lor este tocmai dimensiunea „tradițională” a sociabilității, adică morala (inclusiv tradițiile). Această componentă a diviziunii sociale a muncii mai este numită de Durkheim și densitatea dinamică sau morală care se referă la „densitatea relațiilor dintre membrii unei colectivități sociale”. Astfel, afirmația care stă la baza sociologiei este:

„Diviziunea muncii se extinde direct proporțional cu densitatea morală sau dinamică a societății”⁵.

Explicând enunțul paradigmei prin întâlnirile noastre, rezultă o chestiune: cu cât interacționăm mai mult, cu atât crește densitatea dinamică care reprezintă cheia diviziunii muncii. Densitatea dinamică se poate măsura prin apropierea sau contactul activ care se realizează între noi. Scopul întâlnirilor noastre este să ne dăm măsura prin conlucrare (*lucrarea-împreună*), iar modelul de conlucrare este cel din spatele revistei „Criterion”. Acest nume provine de la o grupare de tineri intelectuali din perioada interbelică, ce făceau parte din *Asociația de arte, literă și filosofie Criterion*, organizată de Petre Comarnescu la București, activând între 1932 și 1933⁶.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 35, *apud* E. M. Rogers, F. F. Shoemaker, 1971

⁵ *Ibidem*, p. 40, *apud* J.H.Steward, 1976, pp. 18-19.

⁶ H.D. Oprea, „Criterion – o istorie”, *Istorie Regăsite*, 2013, disponibil la adresa de internet: <https://istoriiregăsite.wordpress.com/2013/01/18/criterion-o-istorie/>.

Socialitatea este constituită din socialitate care derivă din *solidaritatea mecanică și socialitate organică*. În funcție de tipul de solidaritate avem tipuri diferite de societăți. În cazul societăților primitive, solidaritatea se întemeiază pe asemănare și pe integrarea insului în tipul colectiv, în timp ce în societățile moderne solidaritatea se întemeiază pe diferențierea *individuală*. Această libertate individuală se exprimă prin profesie, în sensul că insul se individualizează tot prin raportare la celălalt într-o manieră mediată, prin complementarea ocupațiilor. Așadar, în ambele cazuri, insul este dependent de societate, dar această dependență se manifestă în mod diferit. În *societatea mecanică*, inșii depind unul de celălalt într-un fel de tip „totalitar”, iar în cazul *societății organice* solidaritatea este de tip „funcțional”.

Progresul, în logica lui paradigmei lui Durkheim, înseamnă schimbarea tipului solidarității și a diviziunii muncii. Comparativ cu solidaritatea mecanică, unde diviziunea muncii este întemeiată pe împărțirea pe sexe și pe vârste a muncii, de această dată diviziunea muncii se întemeiază pe profesie. În societățile rămase în urmă, nivelul de profesionalizare este scăzut. Astfel, diviziunea socială a muncii devine o problemă de accentuare a decalajelor în societate: inflația de diplome neacoperite în competențe creează o masă de pretenții care afectează capacitatea economiei reale de a funcționa și, implicit, a celor care își respectă profesia. Acestor două tipuri de solidaritate prezentate mai sus le sunt specifice două tipuri de drept. În solidaritatea mecanică:

„cu cât tipul uman colectiv este mai pronunțat într-o societate, iar diviziunea muncii mai rudimentară, cu atât regulile de reglementare a relațiilor interumane sunt mai represive. Pe de altă parte, în cazul solidarității organice: pe măsură ce se diferențiază tipul colectiv și se dezvoltă tipurile individuale, iar diviziunea muncii se extinde, reglementarea raporturilor interumane își pierde caracterul represiv și îmbracă forma restititivă. Așadar, la solidaritatea mecanică avem drept represiv, iar la solidaritatea organică drept restititiv.”⁷

Societatea ia forme instituționale, iar instituțiile la rândul lor produc societatea. Astfel, vorbim de progres dacă trecem de la instituțiile întemeiate pe dreptul represiv la cele construite pe dreptul restititiv. Tocmai din acest motiv ideologizarea societăților moderne le duce pe acestea tot mai aproape de cele primitive.

Referințe

H.D. Oprea, „Criterion – o istorie”, *Istoriile Regăsite*, articol disponibil la adresa de internet: <https://istoriiregasite.wordpress.com/2013/01/18/criterion-o-istorie/>
Ion Ungureanu, *Paradigme ale cunoașterii societății*, Iași, Editura Junimea, 2002.

⁷ Ion Ungureanu, *op. cit.*, p. 43, *apud* J.H.Steward, 1976, p. 8.

Efectul noiei sociale – Muzarfer Sherif

În cadrul celei de a VII-a întâlniri din seria dezbaterilor pe tema cărții lui Ion Ungureanu *Paradigme ale cunoașterii societății*, s-a adus în discuție paradigma elaborată de Muzafer Sherif, *efectul noiei sociale*.

„Baza psihologică a normelor sociale (stereotip, modă, convenții, obiceiuri și valori) constă în formarea unui cadru de referință comună ca produs al contractului dintre indivizi. Din momentul în care s-a cristalizat și a fost însușit de indivizi, acest cadru devine factorul ce determină sau modifică reacțiile individului la situațiile cu care el se va confrunta mai târziu, fie ele sociale sau nesociale – Muzafer Sherif.”⁸

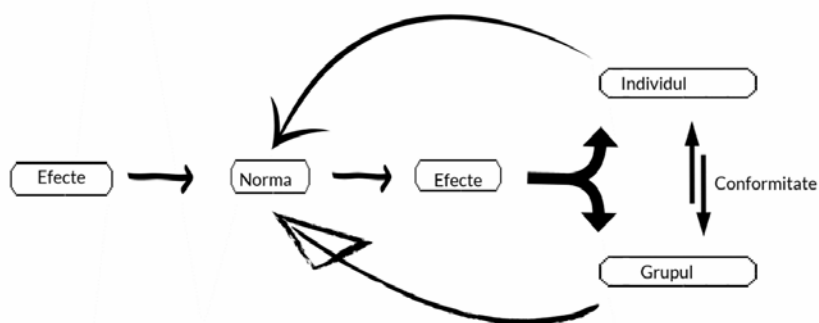
Întâlnirea a început prin a sublinia, din nou, importanța structurii fișelor de lectură. Scopul fișării este verificarea lucrurilor din punct de vedere vizual și mental. Astfel, se identifică încă de la început definițiile de lucru.

„Când o să înțelegem că o națiune e compusă din oameni cu inteligență socială, nu doar viclenie, șmecherie și descurcăreală, atunci vom înțelege la ce e bun fișatul... fără fișare nu ajungem la intelectul pur (Platon), adică la nivelul ideilor, și la ideea de bine și frumos” (Radu Baltasiu).

Discutarea paradigmei a început prin prezentarea definiției noiei sociale și clasificarea efectelor ei. Pornind de la explicația noiei, am putut stabili că ea este ceea ce stabilește percepția indivizilor asupra obiectelor:

„norma socială este punctul de referință, principalul criteriu de compunere între propriile noastre atitudini și comportamente cu cele ale altora”⁹.

Norma socială se divide în cea individuală și cea de grup, ambele vizând satisfacerea nevoilor sociale definite de indivizi. Mai mult, efectul noiei trebuie privit ca având două direcții. Pe de o parte, acesta vizează individul și reglementarea comportamentului său, cum îl face să se raporteze la evenimentele din jur. Pe de altă parte, acesta duce la apariția grupului, principalul produs al noiei.

⁸ Ion Ungureanu, *Paradigme ale cunoașterii societății*, Iași, Editura Junimea, 2002, p. 43.

⁹ *Ibidem*, p. 47.

M. Sherif vizează în experimentul lui, așa cum spune Ungureanu, „efectele normei sociale asupra unei componente importante a socialității, conformitatea”¹⁰. Raportându-ne la enunțul de mai sus, am putut deduce că, în urma normei sociale, reiese principiul conformității. Conformitatea, esențială pentru socialitate, a fost definită ca raportul dintre individ și grup. Această legătură elementară, fără de care indivizii nu își pot păstra apartenența la un grup, arată măsura în care grupul poate ajuta la satisfacerea nevoilor insului.

„Efectul normei sociale este puternic atâta vreme cât el satisface nevoile socialmente definite ale indivizilor.”¹¹

Memoria normei și supra-norma

Un ultim subpunct discutat în această întâlnire a fost memoria normei, capacitatea acesteia de a rămâne un punct de referință privind abordarea unui eveniment chiar și după ce individul a întrerupt contactul cu grupul de unde a deprins-o.

„Dacă individul care și-a modificat norma sa individuală, ca urmare a experienței lui de/în grup, este pus în situația de a acționa din nou în afara grupului, el nu se va mai orienta după norma sa individuală, ci după norma socială a grupului din care a făcut parte.”¹²

De asemenea, memoria normei poate lua și forma supra-normei în situația în care norma individului suprascrie pe cea a grupului.

Concluzia la care s-a ajuns este efectul de circularitate *normă-individ-grup*. Normele creează o conduită în cadrul grupului și ideea de conformitate, raportul dintre individ și grup. La rândul său, grupul creează prin raportul de conformitate noi norme ale căror efecte influențează structura grupului.

Socializarea anticipativă – Robert K. Merton

Instrumentele de cunoaștere: fișarea, dactilografierea

Cea de-a VIII-a întâlnire din cadrul discuțiilor despre paradigmele gândirii sociologice ale lui Ion Ungureanu s-a cristalizat într-o expunere ce a avut ca temă inițială o reitinerare a rolului fundamental pe care îl are dactilografiatul pentru cunoaștere. Dactilografiatul și fișarea au un rol extrem de important deoarece reprezintă imersiunea în text, adică „simțirea” textului. Astfel că, pentru a discuta pe baza unui text, trebuie definit sensul, adică problema care apare în textul respectiv, după care se vor stabili conceptele. Acestea reprezintă harta cognitivă fără de care textul nu ar putea fi înțeles. În aceste condiții, problema discutată a devenit cea a analfabetismului funcțional, ce poate fi evitat dacă se apelează la

¹⁰ *Ibidem*, p. 44.

¹¹ *Ibidem*, p. 47.

¹² *Ibidem*, p. 44.

instrumente de acest tip. Mai exact, *adevărul nu este accesibil celui care nu înțelege că are nevoie de uneltele potrivite pentru a ajunge la el*. Pentru a putea imersa un text, este nevoie și de alte uneltele, precum *smerenia*, răbdarea, cunoașterea corectă, constanța, perseverența, urmărirea unor tipare, inclusiv prin calculul statistic, dar și capacitatea de a gândi structurat. Acestea reprezintă *atitudinea corectă* și, totodată, instrumente de sprijin adiacente cunoașterii concrete. Atitudinea este cea care face posibilă imersarea în text.

Merton: conformismul social

Enunțul paradigmei socializării anticipative, ce-i aparține lui Robert K. Merton, este următorul:

„Conformismul social față de valorile unui grup de referință, diferit de grupul de apartenență, determină socializarea anticipativă a individului”¹³.

Altfel spus, conformismul social este o formă de schimbare a comportamentului. Un exemplu apărut în cursul discuției a privit reconstrucția societății după modelul marii literaturi sociologice interbelice românești. Nu în ultimul rând, am ilustrat paradigma lui Merton prin scopul întrunirilor: reconstrucția societală prin reconstrucția sufletească, având ca centru de referință *adevărul* și, implicit, *cultura*. Pornind de la aceste premise, întâlnirile publice de la Academie sunt un exercițiu de socializare anticipativă.

Au fost explicate următoarele concepte: *grupul de apartenență* care, în ceea ce ne privește, este facultatea, *grupul de referință*: Școala de sociologie de la București, identitatea prefabricată și socializarea anticipativă. Ne-am amintit că *socializarea* este procesul prin care individul se integrează în societate, prin care își însușește valorile și normele acesteia, ducând la formarea identității personale a individului și implicit la construirea sau reconstruirea, în cazul nostru, a societății. Din discuțiile purtate s-a ajuns la definirea socializării ca manifestare a „mărimii” socialității fiecăruia.

Socializarea anticipativă se bazează pe două concepte: grupul de apartenență și grupul de referință. Grupul de apartenență este definit ca o reuniune de indivizi care satisfac următoarele trei condiții:

„1. Indivizii respectivi se află într-o interacțiune continuă, 2. Aceștia se definesc ca membri ai grupului, 3. Cei din afara grupului îi percep ca membri ai grupului respectiv”¹⁴.

Pe de altă parte, grupul de referință este definit astfel:

„Punctele de comparație la care se referă o proporție suficient de importantă de indivizi care aparțin unei categorii sociale, cu scopul de a defini situația care caracterizează respectiva categorie socială”¹⁵.

¹³ Ion Ungureanu, *Paradigme ale cunoașterii societății*, București, Editura Humanitas, p. 60.

¹⁴ *Ibidem*, p. 61.

¹⁵ *Ibidem*.

Este important de precizat faptul că atunci când un individ se află în procesul socializării anticipative, statusul său în grupul de apartenență va fi unul marginal. De asemenea, Robert K. Merton scoate în evidență faptul că fiecare om are propriile „așteptări sociale ale duratei”, care pot fi înțelese ca propria percepție a socializării anticipative. În cazul nostru, fiecare așteptare socială a duratei este de dorit să fie aceeași cu durata efectivă a socializării anticipative.

Durata este un concept ce-i aparține lui Robert K. Merton, pe care l-a definit astfel:

„Durata măsoară timpul fizic scurs între momentele derulării unei activități sociale, și ea variază, deci, de la un individ la altul în funcție de așteptările fiecăruia față de ce va aduce un moment al derulării activității”¹⁶.

Potrivit lui Ion Ungureanu, efectele duratei se reflectă în faptul că aceasta influențează comportamentul indivizilor, pe de o parte, iar pe de altă parte, îl conduc către o socializare anticipativă, pentru a se putea adapta mai ușor schimbărilor pe care le presupune dinamica socială.

Pornind de la analiza lui Merton, Thomas Luckmann formulează conceptul de „*identitatea prefabricată*”, care este definită ca fiind:

„procesul prin care socializarea anticipativă este realizată nu prin raportarea la grupul de apartenență și a celui de referință, ci printr-o instanță „neutrală” de socializare, cum este mass-media”¹⁷.

Astfel, Thomas Luckmann evidențiază faptul că identitatea persoanei socializate anticipativ nu este naturală deoarece identitatea unei persoane se formează prin socializarea față de un grup, pe când identitatea prefabricată este furnizată prin mesaj, prin modele ce nu sunt în acord cu valorile unui anumit grup, constând doar în imitarea unor pseudomituri. Potrivit lui Thomas Luckmann, problema identității prefabricate:

„nu constă atât în faptul că ea este orientată spre un viitor incert, ci că acest viitor este conceput în termenii unor stereotipuri derivate, pe care individul nu le experimentează personal în fiecare etapă a socializării sale”¹⁸.

Consecința identității prefabricate constă în reducerea (falsificarea) procesului de socializare la o „ideologie a tinereții eterne”, tinerețe pe care ar deține-o „starurile” astfel proiectate în public.

Prin urmare, în raport cu paradigma socializării anticipative a lui Robert K. Merton, întâlnirile noastre de la Academie reprezintă posibilitatea de a cunoaște adevăratele modele și pot conduce la o reconstrucție a societății, dar și la o reconstrucție a noastră ca oameni moderni ce cu ușurință pot „beneficia” de o consistență identitară tot mai diluată.

¹⁶ *Ibidem*, p. 62.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 63.